

Др Марија Салма, доцент
Правног факултета у Новом Саду

ПРАВНОСНАЖНОСТ МЕРИТОРНИХ ОДЛУКА У ПАРНИЧНОМ И ВАНПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Сажетак: Аутор разматра посебна обележја ванпарничног поступка и налази низ посебности као што су неспорност, официозност покретања или вођења поступка, једно или вишестранчки карактер, доминацију конститутивних одлука и сл. Једна од посебности је и неправна, односно непотпуна правноснажност мериторних одлука. Ванпарнични суд, како у домаћем тако и у упоредном праву може одлучивати и о неблагоприятном редовном правном леку, чиме се пробија пуна правноснажност, карактеристична за парнични поступак. Аутор се залаже за пуну правноснажност ванпарничних одлука уколико се ради о правној ствари са “пореклом” из парничног поступка. Тојест, ако је неки поступак из разлога целисходности премештен из парничног у ванпарнични поступак, зато што се ради о важним имовинским или статусним стварима те је потребна официозности. Дакле, ако у том спору ипак претеже спорност и контрадикторност. У другим случајевима, када се ради о неспорним стварима, је оправдана непотпуна правноснажност, јер може бити целисходна измена одлуке због промењених околности, као нпр., код диспенсације, давања дозволе малолетнику за ступање у брак.

Кључне речи: посебна обележја ванпарничног поступка, правноснажност у парничном поступку, правноснажност у ванпарничном поступку; формална, материјална правноснажност, субјективне и објективне и временске границе правноснажности, неправна правноснажност у ванпарничном поступку.

I

Правноснажност се у парничном и ванпарничном поступку појављује традиционално на различите начине. Колоквијално би се могло рећи, да се у парничном поступку дејство правноснажности појављује у пуном виду, потпуно, а у ванпарничном поступку само у непуној мери. Додуше, за једну судску одлуку формално логички гледано може се рећи, да је она или стекла или није стекла правноснажност, а никако да је “делимично правноснажна”. Али, дејство правноснажности у ванпарничном поступку је заиста у неку руку половично, делимично, или бар под извесним условима ограничено.

Циљ је овог рада да се сагледају општа дејства правноснажности у парничном односно, посебна дејства правноснажности одлука у ванпарничном поступку. Анализом су обухваћене само мериторне одлуке у овим поступцима, тј. одлуке које одговарају на захтев тужиоца или предлагача, а не и немериторне одлуке, тј. решења којима се управља поступком.

II

Уобичајено се под правноснажношћу једне судске одлуке подразумева својство коначности (дефинитивности) и ненападљивости. Тачније, ненападљивости редовним правним лековима. Својство ненападљивости једне судске одлуке се назива и *формалном правноснажношћу*. Под *материјалном правноснажношћу* се подразумева дејство одлуке у другој парници, у смислу, да правноснажни јудикат донет у једном поступку везује суд у другом поступку уколико се у другом поступку појављује као претходно питање (прејудицијум). Други вид материјалне правноснажности представља немогућност поновног решавања правне ствари, спора, поводом кога је донета правноснажна пресуда. (*Ne bis in idem* – начело не двапута по једно те истој правној ствари).

Правноснажност значи *правну истину* – *res iudicata pro veritatae habetur*. Правноснажно утврђење значи правно-ауторитативну истину. Иако у парничном поступку није страни начело материјалне истине, ипак, у том поступку доминира правило о тзв. формалној истини, - због допуштања могућности делимичног или целовитог одрицања од захтева, због тога што суд изводи доказе само у границама предложених доказних средстава, ова нормативна истина не мора да буде апсолутна истина у филозофском смислу.

Како се долази до формалне правноснажности? - До формалне правноснажности се долази неуспешним истеком рока за редовни правни лек, одрицањем и одустанком од већ уложеног правног лека. У случају благовременог улагања редовног правног лека, тј. жалбе на пресуду, по одговарајућим одредбама ЗПП-а¹, одлаже се наступање правноснажности. У исто време, жалба против пресуде као деволутиван правни лек доводи до одлучивања од стране

---

¹ В. чл. 348 ЗПП-а.

вишестепеног суда (апелационог суда). Уколико другостепени, жалбени суд у потпуности потврди првостепену пресуду она такође постаје правноснажна. Али, другостепени суд може да одлучи, ако нађе да су жалбени разлози (пре свега битна повреда одредаба поступка или неправилно и непотпуно утврђено чињенично стање) оправдани, да укине првостепену пресуду и да предмет врати на поновно суђење првостепеном суду.² До одлагања наступања правноснажности пресуде ће доћи све дотле, док другостепени суд не потврди одлуку (пресуду) првостепеног суда. Правноснажна пресуда се може нападати само ванредним правним лековима.

Својство правноснажности постиже само диспозитив пресуде а не и образложење (*објективна граница правноснажности*).

Ипак, ауторитативна правна истина изречена у диспозитиву пресуде, делује само у контексту оних чињеница које су расправљене до доношења одлуке. (*Временска граница правноснажности*). Нпр., у парници ради накнаде штете у којој је правноснажно утврђена накнада у виду сукцесивне ренте, може се рента изменити у новој парници због доцнијих промена прилика, околности, које нису могле бити утврђене у време доношења пресуде. Ова је могућност предвиђена материјалним законом, одредбама ЗОО. Наизглед је овде реч о “пробоју правноснажности”, али у суштини о томе нема речи, јер нове околности, нпр. побољшање здравља или повећање зараде оштећеног, је доцнија околност, која у претходном поступку није могла бити обухваћена.

Дејство правноснажности у парничном поступку везује како суд који је донео пресуду, тако и друге судове или органе (у смислу прејудицијума, поводом претходног питања), тако и саме странке. (*Субјективне границе дејства правноснажности*). Правноснажна пресуда делује између странака – *inter partes*. (Нпр. ако је правноснажном пресудом констатован развод брака, са становишта права странака и односа према трећима, лица која су обухваћена пресудом, сматрају се да нису у брачном односу). Персонално дејство правноснажности обухвата само одговарајући материјалноправни однос између тужиоца и туженог. Правноснажна пресуда парничног суда, у принципу, нема директног дејства према трећим лицима. То нарочито вреди ако пресуда гласи на осуду на чинидбу. (Нпр. пресуда која обавезује туженика, штетника на накнаду штете тужиоцу, односно оштећеном). Међутим, правноснажна пресуда може имати и тзв. *проширено дејство*, тј. дејство преко односа странака, према трећим лицима. Такво дејство имају конститутивне пресуде у области статусних спорова, одн. брачних и патернитеских спорова. Нпр. једном утврђено очинство је правно родитељски однос између оца и детета, али та одлука везује и сва трећа лица, у смислу, да је правно из очинског односа свако други искључен. Непосредан утицај правноснажности на трећа лица (*проширено дејство*) има и одлука парничног суда о преносивим правима на *универзалне сукцесоре*. Правноснажна одлука парничног суда у таквом случају делује и на наследнике и ако они нису учествовали као странке, већ само њихови правни претходници. Ако поверилац цедира у току парнице на треће лице своје потраживање, а задржи својство тужиоца,

² В. чл. 270. ЗПП-а.

правноснажна пресуда ће деловати и у корист тог трећег лица (*сингуларна сукцесија*).³

III

Одредбе ЗПП-а уопште, па самим тим и о правноснажности сходно се примењују и у ванпарничном поступку⁴, ако у Закону о ванпарничном поступку није другачије одређено. Управо за ванпарнични поступак, важећи Закон о ванпарничном поступку у погледу правноснажности предвиђа посебности.

Прва је посебност, што упркос правноснажном решењу ванпарничног суда у истој правној ствари може учесник поставити захтев за одлучивање у парници или у поступку пред управним органом. Наравно само, ако му је то право признато Законом о ванпарничном поступку или неким другим законом. Тако нпр. у погледу уређења управљања и коришћења заједничке ствари према одговарајућим одредбама важећег ЗВП-а⁵ правноснажност решења не спречава учесника да у парници или у поступку пред управним органом остварује захтеве у односу на ствар о чијем управљању односно коришћењу је решењем већ одлучено. Таквих могућности има и у неким оставинским стварима, сагласно одредбама Закона о наслеђу.⁶ Другу посебност правноснажности ванпарничног поступка можемо означити колоквијално, као непуну, непотпуну или несавршену правноснажност. Она се састоји у томе, што другостепени суд може изменити одлуку првостепеног ванпарничног суда и поводом неблагоприятне жалбе против решења. Наиме, према одредбама⁶ важећег ЗВП (1) “ако *првостепени суд* не преиначи, односно не укине своје решење, жалбу заједно са списима, доставиће другостепеном суду на решавање, *без обзира да ли је жалба поднесена у законом одређеном року.* (2) *Другостепени суд* може из *важних разлога* одлучити и о *неблаговремено поднесеној жалби*, ако се тиме *не вређају права других лица* која се заснивају на том решењу.” Из овога се изводи закључак да првостепени суд не може сам да расправи неблагоприятну жалбу већ је дужан да је достави другостепеном суду. У исто време, другостепени суд може уз два услова да изврши “пробој правноснажности”. За то је неопходно да до тога мора доћи а) из важних разлога, б) и да се изменом одлуке не вређају (стечена) права трећих лица.

Посебност предвиђена у важећем ЗВП није својство само позитивног права, већ и домаћег историјског права (ЗВП из 1934.г.).⁷ као и савременог упоредног права. Наиме у овом закону у параграфу 18. предвиђено је да одлукама у ванпарничном поступку које се више не могу правним леком побијати, припада правна снага према учесницима, уколико им није посебним законским прописима

³ Упор. Проф. Др. Синиша Трива, *Грађанско парнично процесно право*, Народне новине, Загреб, 1980, стр. 520-522.

⁴ В. ст. 2 чл. 30. *Закон о ванпарничном поступку*, Сл. Гл. СРС бр. 25/1982.

⁵ В. чл. 146. важећег ЗВП-а РС.

⁶ В. ст. 2. и 3. чл. 21. важећег ЗВП-а РС.

⁷ В. *ванпарнични поступак*, изд. Геце Кона, Београд, 1934, стр. 94.

ипак задржан пут парнице. У параграфу 12. тач. 3., “суд првог степена може поводом рекурса преиначити или опозвати побијену своју одлуку, ако се тиме не вређају права других лица која су заснована на тој одлуци.” У тач. 4. истог параграфа је одређено, да ако суд првог степена нађе да не може преиначити или опозвати своју одлуку послаће рекурс заједно са списима суду другог степена на решавање”. У тач. 1 параграфа 13. пак је речено да се “рекурс подноси суду првог степена у року од 15 дана од дана када је достављена одлука, која се побија. Но првостепени суд мора и неблагоприятни рекурс, ако га сам не уважи поднети суду другог степена.” Из текста Закона из 1934 се може извести разлика у односу на важећи текст ЗВП, да је изричито омогућено првостепеном суду да сам измени, тј. укине или преиначи своју одлуку, и поводом неблагоприятног редовног правог лека (тада рекурса).

Може се рећи, да савремено упоредно право потврђује пре солуцију Закона из 1982. године. Наиме, примера ради, важећи, више пута измењени аустријски Закон о ванпарничном поступку из 1854. г.⁸ у ст. 2. параграфа 9. одређује да поводом рекурса првостепени суд може преиначити своју одлуку, ако се тиме не вређају права трећих лица. У ст. 2. параграфа 11. истог Закона је одређено да на основу слободне оцене суд може и поводом неблагоприятног правног лека да узме у обзир жалбу (преко 14 дана од дана достављања првостепене одлуке), уколико се тиме не вређају права трећих лица. Али, о неблагоприятној жалби против решења суда донетог у ванпарничном поступку, према аустријском ЗВП, мора решавати вишестепени суд.⁹

Трећа посебност за правоснажност ванпарничних одлука је у томе да суд може одлучити да правне последице решења настају пре правоснажности, ако је то потребно ради заштите малолетника или других лица под посебном заштитом.¹⁰

IV

У упоредном праву, о проблему правоснажности судских ванпарничних одлука, налазимо и данас актуелне ставове у књизи са објављеним рефератима поднетих на међународном научном саветовању одржаном у Милану 1969. године. Предмет овог саветовања посвећеног ванпарничном поступку чинили су, између осталог, разлози због којих су одлуке и мере ванпарничних судова у законодавству већине земаља са непуним правоснажношћу. Заправо, испитивали су се мотиви законодаваца у погледу тога - зашто из важних разлога и уз услов да се не вређају права трећих лица - може сам првостепени суд да измени своју одлуку, или чак да он сам или другостепени суд уважи, односно узме у разматрање чак и

⁸ RGBI Nr. 208 9. 8. 1854, са нама доступним последњим изменама из 1989.г., BGBI 343/1989.

⁹ V. *Zivilverfahren*, Stand. 1.9.1990, Redaktion: Dr. Walter List, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990 – Gesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten ausser Streitsachen vom 9. 8. 1854, RGBI 208, стр. 38-39.

¹⁰ В. ст. 2.чл. 25 важећег ЗВП РС.

неблаговремену жалбу.¹¹ Неки су аутори заступали становиште да је непуна правноснажност оправдана. По њима треба - у интересу странке, о чијем важном статусном или имовинском праву суд одлучује, - пружити прилику да се уваже важне промењене прилике, које су настале после доношења одлуке и које ће странка и било које време после достављања одлуке презентовати суду. У ванпарничном поступку се одлучује често о важним правним стварима, посебно везаним за лични правни статус, као и о извесним имовинским односима. Од донете одлуке, односно после истека рока за жалбу могу да наступе околности које ће уверити првостепени или другостепени суд, да је целсиходно променити одлуку, упркос пробоју правноснажности. Све под условом да се не вређају права трећих. Други су пак сматрали, да је веома проблематично примењивање целсиходности и слободне оцене суда, и да је готово извесно да се таквим поступком ипак, и поред највеће пажње могу повредити стечена права трећих лица. Због тога су предлагали пуну правноснажност и деволутивност у ванпарничним стварима. Реплика аутора који прихватају непотпуну правноснажност се састоји у томе, да се може допустити измена првостепене одлуке и поводом неблагоприятне жалбе из разлога што таква одлука, ако је законом прописана могућност, може бити посебно побијана у парници. Кроз то се може постићи уједно и контрадикторна контрола тога, да ли је изменом одлуке поводом неблагоприятног редовног правног лека повређено право трећих, истина само поводом интервенције учесника поступка, али уз примену официозног начела.

Са становишта важећег права, можемо рећи, да нема сумње, да непотпуну правноснажност ванпарничних одлука може (привремено) да угрози права трећих лица. Наравно важни разлози могу бити на страни измене одлуке у корист заинтересоване странке и поводом неблагоприятне одлуке ванпарничног суда, али је велико питање, у којој се мери може сагледати да ли ће таква одлука штетити правима и интересима трећих савесних лица. Слободна оцена суда која мора да одустане од измене, ако се вређају права трећих, као овлашћење више је карактеристична за управни поступак, но за судски. Реликт слободне оцене у ванпарничном поступку, која доводи и до пробоја правноснажности је нема сумње остао из времена (сталешко, репрезентативно законодавство) када је највећи број савремених ванпарничних поступака још расправљан у управном поступку. Тек их

¹¹ В. нпр. Baur Dr. Fritz, *Die Wirksamkeit der Maßnahmen der freiwilligen Gerichtsbarkeit (nach deutschem Recht)*, Atti del 3. Congresso Internazionale dei provvedimenti di giurisdizione volontaria, relationi (у даљем тексту: Atti), Milano, Giuffrè editore, 1969, str. 292-305; Kralik dr. Winfried, *Die Wirksamkeit der Verfügungen der freiwilligen Gerichtsbarkeit in Österreich*, Atti, op. cit., str. 306-325; Jodlowsky Jerzy, *L'efficacité des décisions dans la procédure gracieuse*, Atti, op. cit., str. 326-343, Giorgios dr. Rammos, *Die Wirksamkeit der besonderen Verfahrensarte der freiwilligen Gerichtsbarkeit nach dem geltenden griechischen Recht*, Atti, str. 623; Reepingen dr Charles i Krings dr. Ernest, *La jurisdiction gracieuse en droit belge*, Atti del 3. Congresso, str. 233-263; Triva dr. Siniša, *De l'effet des décisions de la juridiction gracieuse dans le droit yougoslave*, Atti del 3. Congresso, op. cit., str. 351-361, и др. В. и: Камхи др. Самуел, *Проблем употребе правних лијекова у ванпарничном поступцима*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 1962; Лазаревић др. Адам, Василев др. Н. Миле и Горгиевски Стеван, *Ванпарнична постапка*, Скопје, Универзитет во Скопје, 1965, стр. 271.

је грађанско законодавство, због пружања већих гаранција и лишености дискреционе оцене управе сврстао у судски (ванпарнични) поступак.

У упоредној литератури се истиче, да упркос “управаноправном пореклу” ванпарничне процедуре, ипак треба заузети став, да је ванпарнични поступак доминантно, по обележјима, судски поступак. Одступања од парничног, посебно у области правноснажности, у смислу непуне правноснажности имају разлоге *pro et contra* (за и против). Та одступања су негде оправдана због засебне природе ванпарничних ствари, пошто судови у ванпарничним стварима не одлучују о споровима у класичном смислу, нити врше заштиту права на начин како то чини парнични суд, него пре утврђују законом прописане претпоставке или испуњење предвиђене формалности.¹²

По анализи проф. др Б. Познића, спор се у литератури води око тога, да ли су и када су одлуке ванпарничних судова способне да постигну правну снагу. По једном гледишту (Rintelen), за правну снагу способно је само оно решење из кога за неко друго лице проистиче неко право. По другом гледишту треба разликовати ситуацију с једне стране код конститутивних и чисто декларативних одлука с једне стране и кондемпнаторних одлука с друге стране. Прве не могу да буду материјално правноснажне јер се на основу њих не стиче неко ново право, а то је услов да одлука ванпарничног правосуђа стекне дејство. Што се тиче кондемпнаторних првостепенних одлука, за њихову правноснажност није довољно да протекне рок за жалбу. Потребно је да буде испуњен још један услов – њихово добровољно или принудно извршење (Зуглиа ВП, стр. 43). По навођењу Познића, треће мишљење полази од принципа, да су све одлуке у ванпарничном поступку способне како за формалну, тако и за материјалну правноснажност. По овом гледишту, два поменута правила могу се једно поред другог разумети тако да протеком жалбеног рока одлука постаје правноснажна, а неблаговремена жалба добија природу ванредног правног лека, о коме суд одлучује у јавном интересу, без повреде права других лица (Горшић, ВП, стр. 265). Треће гледиште је, по мишљењу Познића, најближе изложеним правилима позитивног права.¹³ У иностраној литератури¹⁴ сматра се да би било целисходно да се уведе пуна правноснажност у оним ванпарничним стварима које су пореклом из парничног поступка, али су из неког разлога целисходности премештене у ванпарнични поступак. То су дакле правне ствари којима ипак доминира спорност а не неспорност. Дакле правне ствари које би се, по њиховој природи пре имале расправити по раправном а не по официозном начелу. То су оне правне ствари чијим предметом странке могу слободно располагати.

У сваком случају, правноснажност једне одлуке ванпарничног суда не смета, да се одлука измени поводом нових, измењених чињеница које се нису могле имати

¹² В. у том смислу Georgios Rammos, *Die Wirksamkeit*, Atti del 3. Congresso, op. cit., стр. 364-365. В. и. Salma, J., *Делотворност, правноснажност и извршност одлука донетих у ванпарничном поступку*, Нови Сад-Београд (сем. рад на последипломским студијама грађанскоправног смера на Правном факултету у Београду), 1972, бел. бр. 25.

¹³ Проф. Др. Боривоје Познић, *Грађанско процесно право*, Савремена администрација, Београд, 1991, стр. 414.

¹⁴ Нпр., Fritz Baur, стр. 262 и Jodlowsky, стр. 32, у радовима наведеним у дел. 11 овог рада.

у виду приликом доношења ванпарничне одлуке. Наводи се пример одлуке о диспензацији¹⁵, која је због незрелости малолетника за брак у поступку давања дозволе за ступање у брак, након што је предлагач постао пунолетан, због измена чињеница, буде промењена, тј. по пунолетности се укине одбијање дозволе. Или ако малолетник још није постигао пунолетство, ради се о зрелом лицу, али је разлог одбијања диспензације био у његовим неповољним социјалним приликама, а тај разлог је доцније отпао, пошто се малолетник запослио.

*Marija Salma, Ph.D., Associate Professor
Law Faculty of Novi Sad*

FINALITY OF DECISIONS ON MERITS IN CONTENTIOUS AND NON-CONTENTIOUS JUDICIAL PROCEDURES

Abstract

The author discusses specific features of non-contentious judicial procedures singling out few of them, such as non-controversial issue, initiation of such a procedure *ex officio*, possibility to have one or more participants in the procedure, prevalence of constitutive judgments, etc. One of specific features is incomplete finality of decisions on merits. Comparative law overview as well as national legal framework shows that a court can decide upon delayed legal remedies which goes against the full finality of a decision. The author argues for full finality of judgments in non-contentious procedures if the original issue comes from the contentious procedure. That is, when the case is transferred from contentious to non-contentious procedure for reasons of suitability, regarding important property or status matters which requires *ex officio* treatment, that is to say when there are elements of controversy and adverse proceeding. In other cases, when there is no controversy, incomplete finality of decisions on merits can be justified, as it can be reasonable to amend a decision due to change of circumstances, such as dispensation, approval to juvenile to get married,

---

¹⁵ В. Познић др. Боривоје, *Грађанско процесно право*, 12. изд. , СА, Београд, 1991., стр. 414-415.

Dr Marija Salma, maître de conférence
Faculté de droit de Novi Sad

VALIDITÉ DES DÉCISIONS MÉRITOIRES DANS LA PROCÉDURE AVEC OU SANS CONDUITE DE PROCÈS

Résumé

L'auteur considère ici les caractéristiques de la procédure sans conduite de procès, il rencontre de nombreuses spécificités comme l'incontestabilité, la dispositivité de la mise en procédure ou de la conduite de la procédure, l'implication d'une seule partie ou son caractère pluripartial, la domination de décisions constitutives etc... Une des particularités consiste au fait qu'il n'y a pas de véritable ou complète irrévocabilité des décisions méritoires. Ce tribunal sans conduite de procès, dans notre jurisprudence comme dans celle du droit comparé, est compétent en matière de retard dans le recours judiciaire, et de ce fait dépasse la pleine validité, qui caractérise la procédure sans procès. L'auteur est partisan d'une pleine validité des décisions à procédure conduite sans procès quand il s'agit d'une chose jugée " d'origine " de procédure à procès. C'est à dire qu'une matière peut être renvoyée, pour plus d'efficacité, d'une procédure à procès vers une procédure à conduite sans procès, parce qu'il s'agit d'importantes choses de propriété ou de status, et donc cela requiert de la dispositivité. Donc dans ce litige le contradictoire et le réfutable ne manqueraient pas. Dans d'autres cas, quand il s'agit de choses évidentes, une irrévocabilité incomplète est justifiée, car un changement de décision peut-être d'occurrence causé par un changement de circonstances, par exemple en cas de dispense, pour permettre à un mineur de se marier.